

Світлана Криворучко

м. Харків, Україна, м. Іраті, Бразилія

**Специфіка художнього перекладу: ідіостиль письменника
(Англійський переклад віршів Василя Стуса «Посоловів од співу сад»)**

У дискурсі соціокультурних та прагматичних аспектів перекладу, я пропоную підійти до українського кіно та української літератури. Фільм «Заборонений» 2019 року Романа Бровко про життя Василя Стуса зараз введено в програму Пенсильванського університету. Для популяризації української культури я зробила переклад цього фільму португальською мовою та організувала дискусії в Бразильському університеті упродовж 2023 р. Це викликає інтерес інтелектуалів Латинської Америки. Про нас, про українське, ми маємо розповідати світові зрозумілими мовами, тому ми маємо робити ці переклади. У Кембріджі на конференції “BASEES” (національне наукове товариство Великої Британії з вивчення Східної Європи та територій колишньої Радянської імперії, які включає учасників з Великої Британії, континентальної Європи, Північної Америки та Азії) у 2024 р. я представляла цей фільм англійською мовою.

Фільм привертає увагу до поезії Василя Стуса. Я пропоную відчутти естетику поета через вірш зі збірки «Палімпсести» 1971-1978 рр. «Посоловів од співу сад». Для цього я зробила переклад віршу англійською мовою.

У фільмі «Заборонений» режисер Роман Бровко 2019 р. крізь біофікцію навколо життя українського поета Василя Стуса, крізь етично-моральну позицію та естетичну концепцію розкриває етнічно-культурний український пласт, де на рівні відчуття «свого» виявляється феномен патріотизму. Колізії та характери розкривають ідеї: любов Василя Стуса до рідної землі є його вільним вибором, в якому виявляється його індивідуальні чесноти і доблесть. У прагненні етнічної свободи Василь Стус розкритий як отримавший поразку при житті, але здобувший славу й визнання після смерті. Василь Стус робить вільний вибір: розвиток української літератури, культури, мистецтва, мови. Він є патріотом «українського». Його вибір шкодить його кар’єрі, життю, родині (дружина живе без чоловіка, син росте без батька), але цю ціну він мусить заплатити (і невеличка кількість інших інтелектуалів-митців), щоб його нащадки – ми – могли жити у вільній Україні та розмовляти українською мовою. Час розставляє все по місцям: справедливість встановлюється. І саме в Інституті Літератури (з якого поета виключили та не дали захистити дисертацію) тепер захищаються дисертації, що присвячені поезії Василя Стуса. Вибір Стуса є реалізацією ідеї етнічної свободи. Внутрішньо він завжди був вільним, хоча й перебував за ґратами.

Василь Стус	Vasyl Stus
«Посоловів од співу сад...», збірка «Палімпсести»	“The garden echoes with birdsong's fade...”, collection “Palimpsests”
<p>Посоловів од співу сад, од солов'їв, і од надсад. І од самотньої свічі, І од жалких зірок вночі. У небі місяць горючий скидається, як пульс живий. Ущухлим світлом сяють вишні опонічні. Допіру лив високий дощ. І всі невтішні мої передуми будив. Я двері прочинив з веранди, де кострубатий вертоград, собі не в силі дати лад, пильнує перший сон троянди. Свіча затріпотіла – й світло, мов голуба, пустила в лет і вірш твій вирвався без титла, і дух твій вирвався з тенет, бо надто кругле небо краю, і кругла саду ліпота, бо мати дивиться свята. Я в ній – смеркаю і світаю.</p>	<p>The garden echoes with birdsong's fade, From nightingales, and overarchedglade. From lone candle's flicker in dismay, And from sad stars' weep at close of day. In the sky, the mountain moon seems to pulse alive, As if it sheds a living drive. With dimmed light, the cherries glow At midnight. Just now, the rain's high flow Aroused all my gloomy pre-thoughts untold. I opened the door to the veranda's hold, Where the uneven vineyard lies, Unable to organize, it eyes The first sleep of roses, watching tender. The candle fluttered – and the light did send her Like a dove into flight so free, And your poem escaped, titleless, from thee, And your spirit broke free from snares, For too round is the edge of skies, And round is the beauty of the garden's guise, For the mother watches, holy and fair. In her – I dusk and dawn, in her light's care. <i>translation - Svitlana Kryvoruchko Literary editor - Tetyana Varenko</i></p>

У фільмі «Заборонений» режисер Роман Бровко 2019 р. крізь біофікцію навколо життя українського поета Василя Стуса, крізь етично-моральну позицію та естетичну концепцію розкриває етнічно-культурний український пласт, де на рівні відчуття «свого» виявляється феномен патріотизму. Колізії та характери розкривають ідеї: любов Василя Стуса до рідної землі є його вільним вибором, в якому виявляється його індивідуальні чесноти і доблесть.

У прагненні етнічної свободи Василь Стус розкритий як отримавший поразку при житті, але здобувший славу й визнання після смерті. Василь Стус робить вільний вибір: розвиток української літератури, культури, мистецтва, мови. Він є патріотом «українського».

Його вибір шкодить його кар'єрі, життю, родині (дружина живе без чоловіка, син росте без батька), але цю ціну він мусить заплатити (і невеличка кількість інших інтелектуалів-митців), щоб його нащадки – ми – могли жити у вільній Україні та розмовляти українською мовою. Час розставляє все по місцям: справедливість встановлюється. І саме в Інституті Літератури (з якого поета виключили та не дали захистити дисертацію) тепер захищаються дисертації, що присвячені поезії Василя Стуса. Вибір Стуса є реалізацією ідеї етнічної свободи. Внутрішньо він завжди був вільним, хоча й перебував за ґратами.

Загострення війни в Україні 2022-2023 рр. є закономірним процесом, який назривав упродовж століть. Прагнення українського народу бути вільним, говорити «своєю» мовою і створювати нею літературні взірці, що входять у світову скарбницю, зберіглося, завдяки нашим кращим патріотам-письменникам – Василь Стус. Їхнє буття стало знаком «Свободи», за яку заплачено життям.

Василію Стусу абсолютно не властивий європоцентричний провінціалізм, він не відчуває себе «другорядним» по відношенню до національних літератур Європи, а навпаки, у своїх висловлюваннях прагне виокремити гідне місце українській поезії в дискурсі західних віршів. У нього немає комплексу неповноцінності через «віддалення» від Європи, яку він не інтерпретує як «культурнішу» у порівнянні з «українським». Він не відчуває по відношенню до себе «зверхності», а навпаки, ще за часів життя «включається» в європейський канон: його вірші друкують на «Заході».

Герой біофікції Василь Стус перебуває в 2 пол. ХХ ст., в 60-80 рр. у країні СРСР. У фільмі розкрита атмосфера в концептах «Несвобода», «Небезпека». Відповідно, герой не може мати те, чого прагне, тому що сама державна система знищує українську ідентичність, забороняє розвиватись упродовж 300 років, починаючи з Петра Першого. Назва фільму «Заборонений» є знаком, кодом життя Василя Стуса. Усі його бажання заборонені: вони і формують концепт «Несвобода».

Концепт «Несвобода» представлений заборонаю герою говорити українською мовою, заборонаю друкувати вірші, заборонаю комунікації автор/читач, заборонаю визнавати свою українську етнічну ідентичність, заборонаю мати українську історичну пам'ять, заборонаю працювати за фахом, заборонаю спілкуватися з українськими інтелектуалами (митцями, художниками), заборонаю читати українські книжки (Т. Шевченка), заборонаю висловлювати вголос свої погляди та переконання.

Концепт «Свобода» виявляється у внутрішній силі героя фільму – Василя Стуса, який має рішучість опиратися системі та діяти за власним покликанням. На мою думку, патріотизм – це емоція відчуття «свого». «Своїм» для Стуса було «українське» на рівні мови, культури, літератури, етнічної самоідентифікації.

В умовах тоталітарної системи СРСР, яка впроваджувала етнолінгвістичний націоналізм – нав'язування російської мови як «робочої» на території мультикультурної багатомовної держави, та робила цю мову моноцентричною, при цьому роблячи інші мови ніжчевартісними.

Стус відстоював українську мову, що в його випадку стало «злочином», який інтерпретували як виступи проти держави. «Свобода» Стуса виявлялася в тому, що він любив «своє» та шанував «чуже».

В українських реаліях 70-х рр. XX ст. інтелектуали були позбавлені свободи вибору та дії, та були вимушені жити в атмосфері офіційної брехні. Ця брехня вкладається в уста представників юридичної державної системи: міліції, суддів, працівників тюрми, високих урядовців. Поетично це розкрито зіставленням віршів В. Стуса, що віддзеркалюють сумніви, пошуки істини, та радянських пісень, які виконуються дзвінко-батьоро з «піонерським задором». Конфлікт митців і влади розвивається на поетичних вечорах, навколо художниці Алли Горської. Режисер зображує у майстерні мисткині Алли Горської вечір пам'яті Симоненка, якого замучили представники системи СРСР та звірски вбили. Історична та людська пам'ять інтелектуалів про забороненого системою й загиблого поета Симоненка резонує з ідеєю Російського режиму: винищувати все українське.

Образ Стуса представлено крізь ідею – право індивіда на національний етнічний розвиток. Поет як «своє» сприймає концепт «українське»: літературу, мову, культуру, ментальність. Любов Стуса до українського розгортається в дискурсі патріотизму, як відчуття «свого». Для Василя Стуса «українське» – це своє, і його патріотизм в 60-70 рр. XX ст. є забороненим, незаконним у кореляції з офіційною владою СРСР. Він пішов проти системи, яка намагалася його зігнути, зламати, але це не вдалося, тому довелося просто вбити поета, як часто і робили в ті часи (і зараз також – в тоталітарних системах). Фільм «Заборонений» є фактом історичної пам'яті українців, він викликає в глядача емоції відчаю од несправедливості та жорстокості, не дозволяє забути про «ціну», яку «заплатив» народ за українську ідентичність у XXI ст.

Українське розкрито як «своє» в емоціях героїв, сюжетних колізіях, пейзажах, музиці, віршах, які разом втілюють пафос патріотизму - глибоковнутрішнього, а не офіційного. Український патріотизм розкривається в конфлікті: українське / радянське (російське); мистецтво / державні системи (міліція, комуністична партійна номенклатура, правоохоронці, тюрма). До українських патріотів відносяться Василь Стус, його дружина Валя, Алла Горська, український інтелектуальний осередок. До радянського відносяться працівники міліції, працівники інституту літератури, судді, адвокат, працівники тюрми, високі урядовці. Яскраво зображені художні образи Василя Стуса, Алли Горської та його дружини Валі.

Література

1. Бровко, Р. (2019). *Заборонений*. Україна. <https://megogo.net/ua/view/5282995-zaboroneniyy.html> [in Ukrainian].
2. Василь Семенович Стус (1938–1985). До 85-річчя від дня народження <http://www.nbuuv.gov.ua/node/6098>
3. Гасиджак, Л. І. (2009). *Процеси трансформації етнокультури українців Донеччини (кінець ХХ – початок ХХІ ст.)* : Дис. ... канд. наук: 07.00.05 – 2009. <http://www.disslib.org/protsesy-transformatsiyi-etnokultury-ukrayintsiv-donechchyny.html>
4. Єщенко, І. (2022). Європейський Донбас. Хто насправді заснував Донецьк і чому важливо знати свою історію. *Східний варіант*. 15 липня. <https://v-variant.com.ua/article/evropeyskyy-donetsk/>
5. Криворучко, С. (2023). Концепт «свобода» у фільмі «Заборонений». *Аргументи сучасної філології: свобода та безпека. Матеріали Міжнародної наукової конференції (6–7 квітня 2023 року)*. Харків. ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2023. С. 109-114. doi: <https://doi.org/10.5281/zenodo.7816808>
6. Про вшанування пам'яті Василя Стуса : Указ Президента України від 30 січ. 2008 р., № 67. – URL: <https://www.president.gov.ua/documents/672008-6993>
7. Про присвоєння В. Стусу звання Героя України : Указ Президента України від 26 листоп. 2005 р., № 1652. *Уряд. кур'єр*. 2005. С. 2.
8. Kryvoruchko, S. (2024). Ukrainian Identity of Vasyl Stus: the Concept of “Freedom” in the Movie “Prohibited”. *Balkanistic Forum*. Issue No. 33/1. P. 221-239. <https://www.ceeol.com/search/journal-detail?id=1069>